

DOI: <https://doi.org/10.69722/1694-8211-2024-57-11-16>

УДК: 33:004

Эркимбаев К. И., магистр-окутуучу

kana.21@mail.ru

И. Арабаев ат. КМУнун

гуманитардык-педагогикалык колледжи

Бишкек ш., Кыргызстан

**ИННОВАЦИЯЛЫК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫН ЭКОНОМИКАЛЫК ЖАНА
ФИНАНСЫЛЫК САБАТТУУЛУККА ТИЙГИЗГЕН ТААСИРИ**

Вестник Исык-Кульского университета, №57, 2024

Инновациялык технология глобалдык деңгээлде өтө тездик менен өзгөрүп жаткан рынок экономикасынын жана атаандаштык шарттарынын негизинде туруктуу жана динамикалык өнүгүүдө. Буга адам баласынын жашоосу үчүн заманбап технологияны колдонуу муктаждыгы себеп болууда. Бүгүнкү күндө инновациялык технологияларды күнүмдүк турмушта колдонуунун кескин өсүүсүнүн натыйжасында компьютер менен байланышкан кесиптерде өнүгүүлөрдүн орун алышы байкалууда. Инновациялык технологиялардын экономикалык жана финансылык сабаттуулукка таасир тийгизип, жаңы маалыматтык технологиянын негиз салуучу элементтери боло турган санарип факторлору дагы маанилүү артыкчылык болуп саналат. Азыркы мезгилде инновациялык технология турмушубузда эң маанилүү жана орчундуу, зарыл болгон ролду ойнойт. Инновациялык технологиялар коомдун өнүгүүсүнүн деңгээлин аныктайт. Акыркы убактарда инновациялык технологиянын өнүгүшү, интернет технологияларынын мүмкүнчүлүктөрүнүн улам жакшырып жатышы маалыматтык сабаттуулукка чоң таасирин тийгизүүдө.

Түйүндүү сөздөр: компьютер, интернет, инновациялык технологиялар, экономикалык жана финансылык сабаттуулук, маалымат каражаттары, коом, сабаттуулук, банк.

Эркимбаев К. И., преподаватель-магистр

kana.21@mail.ru

гуманитарно-педагогический колледж

КГУ им. И. Арабаева, г. Бишкек, Кыргызстан

ВЛИЯНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА ЭКОНОМИЧЕСКУЮ И ФИНАНСОВУЮ ГРАМОТНОСТЬ

Инновационные технологии постоянно и динамично развиваются в связи с быстро меняющейся рыночной экономикой и конкурентными условиями на мировом уровне. Это вызвано необходимостью использования современных технологий для жизнедеятельности человека. В результате резкого увеличения использования современных инновационных технологий в повседневной жизни происходит развитие профессий, связанных с компьютером. Еще одним важным преимуществом является влияние инновационных технологий на экономическую и финансовую грамотность, а также цифровые факторы, которые станут основополагающими элементами новых информационных технологий. В наше время инновационные технологии играют самую важную роль в нашей жизни. Инновационные технологии определяют уровень развития общества. В последнее время развитие инновационных технологий и совершенствование возможностей Интернет-технологий оказывают большое влияние на информационную грамотность. В последнее время развитие инновационных технологий и совершенствование возможностей Интернет-технологий оказывают большое влияние на информационную грамотность.

Ключевые слова: компьютер, интернет, инновационные технологии, экономическая и финансовая грамотность, средства информации, общество, грамотность, банк.

Erkimbaev K. I., master's teacher

kana.21@mail.ru

KSU named after I. Arabaev

humanitarian and pedagogical college

Bishkek, Kyrgyzstan

THE INFLUENCE OF INNOVATIVE TECHNOLOGY ON ECONOMIC AND FINANCIAL LITERACY

Innovative technologies are constantly and dynamically developing in connection with the rapidly changing market economy and competitive conditions at the global level. This is caused by the need to use modern technologies for human life. As a result of the sharp increase in the use of modern innovative technologies in everyday life, computer-related professions are developing. Another important benefit is the impact of innovative technologies on economic and financial literacy, as well as digital factors, which will become fundamental elements of new information technologies. Nowadays, innovative technologies play the most important and important role in our lives. Innovative technologies determine the level of development of society. Recently, the development of innovative technologies and the improvement of the capabilities of Internet technologies have had a great impact on information literacy.

Key words: computer, Internet, innovative technologies, economic and financial literacy, media, society, literacy, bank.

Инновациялык технологиянын өнүгүшү, алардын мүмкүнчүлүктөрүн адамдын керек-жарагына, өндүрүштүн муктаждыктарына колдонуу багыттарынын кеңейиши маалыматтык сабаттуулукка чоң таасирин тийгизүүдө. Инновациялык технологияларды өлкөдө кеңири колдонуу боюнча мамлекеттик деңгээлде программалар кабыл алынып, аны аткарууга тиешелүү иш-пландар түзүлүп, аткарылууда. Биздин оюбузча, коомду инновациялык технологиялар менен камсыз кылуу – бул жаңы технологиянын өзгөчөлүктөрүн адамдардын билүүсү, буларды колдонуп ар кандай формадагы ишмердүүлүктү аткаруусу, демек, адам бул тууралуу тиешелүү билимдерге, тажрыйбага, жөндөмдүүлүктөргө ээ болуусу. Бул жөндөмдүүлүк аркылуу адамдын жашоо-турмушунун деңгээли жогорулайт жана анын жашоо сапаты жакшырат деп ырастоого болот.

Мамлекеттик документтерде коюлган талаптарга ылайык, өлкөнүн жараны, жогорку кесипкөй адис, анын ичинде экономисттер жана финансисттер инновациялык технологиялар менен иштей билүүсү зарыл. Ал өз ишмердүүлүгүнө керектүү заманбап технологияларды: смартфон, планшет, ноутбук, чат, веб-камера ж. б. колдонуу аркылуу адамдар менен баарлаша алуусу керек. Инновациялык технология боюнча сабаттуу экономист же финансист керектүү маалыматты жаңы маалыматтык каражаттар аркылуу таба алат жана өздөштүрө алат, өз эмгегинин натыйжалуулугун камсыздоодо инновациялык технологияларды колдоно алат, бул технологияларды каалаган жерде, каалаган убакта пайдалана алат. Азыркы мезгилде инновациялык технология турмушубузда эң маанилүү жана орчундуу, зарыл болгон ролду ойнойт. Инновациялык технологиялар коомдун өнүгүүсүнүн деңгээлин аныктайт [2]. Коомдогу өзгөрүүлөр менен бирге инновациялык технологиялар да ар кайсы тармактарда колдонулуп, мамлекетибиздин өнөр жай тармактарында, тактап айтканда, көбүнчө экономист жана финансисттер үчүн компьютерлешкен метод колдонулуп жатат. Экономисттер жана финансисттер үчүн компьютерди колдонуу, башкача айтканда, компьютерлештирүү берилген жумуштун тактыгын тез бүткөрүлүшүн, жеткиликтүүлүгүн жана сапаттуулугун камсыздайт. Азыркы мезгилде экономисттерди жана финансисттерди маалыматтык технологиясыз элестетүү мүмкүн эмес. Ошондуктан бардык документациялардын жүргүзүлүшү, жазылышы компьютердик программалык метод менен аткарылышы экономикалык жана финансылык сабаттуулукту жогорулатат. Мисалы: 1С, Excel сыяктуу маалыматтык программаларды колдонуу, ошондой эле электрондук төлөмдөр керектөөчүлөрдүн банктык эсептериндеги накталай эмес акча

каражаттары аркылуу дагы, алардын «электрондук капчыгында» турган электрондук акча каражаттары аркылуу дагы жүргүзүлүшү. Карталарды пайдалануу менен жаңы төлөм түрлөрүн сунуштоо: банкомат, дүкөндөрдөгү банк карталары үчүн терминал менен катар интернет-банктардын пайда болушу, терминалга карточканы же уюлдук телефонду тиркөө менен тез арада төлөм жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк берет; төлөм кызматтары төлөм терминалдары аркылуу ар кандай товарларга жана кызматтарга акы төлөө, накталай жана банктык карталарды кабыл алуу, интернетте төлөмдөрдү жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк берет; мобилдик байланыш операторлору алардын төлөм кызматын колдонуу менен байланыш кызматтарын гана эмес, ошондой эле башка кызматтардын ар кыл түрүн уюлдук телефондун эсебинен төлөөгө мүмкүнчүлүк берет. Жеке мисалыбыздан алсак, банктарда кезек мурункудан бир кыйла азайып калганын байкоого болот, анткени азыркы учурда көпчүлүк МБанк сыяктуу мобилдик банкингди колдонууда. Өлкөдө инновациялык технологиянын өнүгүшү экономикалык жана финансылык сабаттуулукту өнүктүрүүгө да чоң таасирин тийгизүүдө. Экономикалык жана финансылык сабаттуулукту өркүндөтүү үчүн, биринчиден, инновациялык чечимдер аркылуу маркетплейстерди жана ар түркүн онлайн сервистерди өнүктүрүү зарыл. Азыр бардык компаниялар менен банктар онлайн кызмат көрсөтүүгө аракет кылышат. Алар азыр ушундай чечимдерди акырындан, этап-этабы менен ишке ашырып жатышат. Ушул жагдай экономиканын инновациялык технологияда өнүгүшүнө жакшы түрткү берет. Эң негизгиси, экономикалык жана финансылык сабаттуулук адамдын финансылык бакубаттуулугуна жол ачып, ал болсо, өз кезегинде, бактылуулукка шарт түзөт. Бактылуулуктун бир бөлүгү финансылык ресурстардын жетиштүү болуусунда экендиги талашсыз.

Экономикалык жана финансылык сабаттуулукка жетишүү жеке адамдарга өзүн-өзү каржылоого жана каржылык туруктуулукка жетүүгө жардам берүү үчүн, туура эмес финансылык чечимдерди кабыл албоого жардам берет. Экономикалык жана финансылык сабаттуулукка жетүүнүн негизи – инновациялык технологияларды колдонуу менен документтештирүүнүн жаңы мүмкүнчүлүктөрүн, инновациялык технологияларын киргизүү. Экономикалык жана финансылык сабаттуулук дегенибиз мүмкүн болгон финансылык кесепеттерди билип, финансылык билимин практикада колдонуу үчүн зарыл маалыматтарды алууга, түшүнүүгө жана баа берүүгө адамдын жөндөмдүүлүгү болуп эсептелет.

Адам жашоосунда көптөгөн чечимдерди кабыл алат жана ошол чечимдер адамдын жашоосуна таасирин тийгизет. Чечимдер кээде туура болбой калышы мүмкүн. Көп учурда туура чечим кабыл алыш үчүн адамдарга туура маалымат керек. Изилдөөлөргө ылайык, финансылык чечимдер эң эле оор болот экен. Ошондуктан финансылык сабаттуулук туура финансылык чечимдерди кабыл алуу жана акыры жеке финансылык бакубаттуулукка жетүү үчүн керек. Демек, күтүлүүчү ийгиликтер, өзгөрүштөр көбүнчө инновациялык технологияны туура жана эффективдүү колдонуудан көз каранды.

Инновациялык сабаттуу инсан эмне ишмердүүлүктү аткара алышы керек деген суроо туулат. Ал үчүн инновациялык сабаттуулук түшүнүгүнө токтоло кетүү зарыл. Адистердин билдиргендерине ылайык, инновациялык сабаттуулук – бул, биринчиден, инновациялык технологияларды өз пайдасына колдоно алууга карата адамдын жөндөмү; экинчиден, инновациялык технологияны жана интернеттин ресурстарын эффективдүү жана коопсуз түрдө колдонууга керек болуучу билимдер [4].

Анткени бул билимдер – инновациялык коомдо жашоого керектүү маалыматтар. Азыркы күндө инновациялык технологиялар коомдо негизги орунду ээлөөдө, ошондуктан экономикалык жана финансылык сабаттуулуктун мааниси дагы кеңейтилген мазмунга ээ болууда. Экономикалык жана финансылык сабаттуулукта компьютердик жана маалыматтык сабаттуулуктар сыяктуу техникалык аспектиге көбүрөөк басым жасалат. Инновациялык сабаттуу экономист же финансист маалыматтык технологиянын мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу менен өз муктаждыктарын аткара алат. Азыркы учурда мобилдик технологиянын мүмкүнчүлүгү да кеңейди. Демек, адам өзүнө тиешелүү тармактар менен карым-катнашта болуусу зарыл. Инновациялык технология менен иш алып барууда инсан коом менен социалдашуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болот. Ошону менен бирге мобилдик технологияны колдонгон адамдын коопсуз байланышта болуусу дагы маанилүү. Инновациялык сабаттуулугу бар экономист же финансист, биринчиден, инновациялык технология тууралуу, болочок кесиптик ишмердүүлүгүндө колдоно алуусу тууралуу билимдүү болуусу зарыл. Экинчиден, инновациялык чөйрөдө ийгиликтүү ишмердүүлүктү жүргүзө алуучу жөндөмдүүлүгү болууга тийиш. Үчүнчүдөн, бул ишмердүүлүктү ийгиликтүү жана коопсуз шартта, мотивдешкен түрдө аткара алууга даяр болуусу керек. Экономисттердин жана финансисттердин санариптик сабаттуулуктарынын мазмунун жана түзүлүшүн аныктоодо мына ушул мүнөздөмөлөр эске алынуусу зарыл. Жогоруда белгиленгендей, инновациялык сабаттуулук – инсандык сапат, ал адамдан кесиптик ишмердүүлүгүнөн тышкары алкакта дагы колдонулат [3]. Адамдын жогорку деңгээлдеги инновациялык сабаттуулугу коомдун бардык чөйрөсүндө анын ийгиликтүү эмгек ишмердүүлүгүн аткара алуусунун фактору болуп эсептелет. Азыркы учурда көпчүлүк өлкөлөрдө адисти жумушка алууда талапкердин кесиптик мүнөздөмөлөрү менен катар жумуш берүүчү анын инновациялык сабаттуулугун дагы баалайт жана бул сапат жумушка орношунун маанилүү критерийлеринен болуп эсептелет. Демек, инновациялык сабаттуулукту калыптандыруу жөнөкөй гана чөйрөдө эмес, атайын, максаттуу түрдө түзүлгөн заманбап чөйрөдө ишке ашуусу зарыл. Мындан тышкары, инновациялык сабаттуулук түшүнүгү компьютердик сабаттуулук түшүнүгүнөн дагы кеңири маанидеги түшүнүк экенин баамдоого болот.

Маалымат жана байланыш сектору глобалдык деңгээлде өтө тездик менен өзгөрүп жаткан рынок экономикасынын жана атаандаштык шарттарынын негизинде туруктуу жана динамикалык өнүгүүдө. Буга адам баласынын жашоосу үчүн аткарылуучу жумуштарга жана жүк ташууга корогон убакыттын көптүгү жана ички керектөөлөрдү канааттандыруу үчүн заманбап технологияны колдонуу муктаждыгы, кызмат көрсөтүүлөрдүн көлөмүнүн артышы себеп болууда. Бүгүнкү күндө маалымат каражаттарын күнүмдүк турмушта колдонуунун кескин өсүүсүнүн натыйжасында, компьютер аппараттарын өндүрүү жана кызмат көрсөтүү менен байланышкан кесиптерде өнүгүүлөрдүн орун алышы билими жогору кадрларга болгон муктаждыкты ортого алып чыккандыгы байкалууда. Бул чөйрөдө сапаттуу адистердин тарбияланышы жана жумушчу күчүн даярдоо алардын иш менен камсыз кылынышына өбөлгө түзөт жана атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүнө, ошондой эле эмгек өндүрүмдүүлүгүнүн жогорулашына оң таасир берет. Инновациялык технологиялардын экономикалык жана финансылык сабаттуулукка тийгизген таасири болуп, жаңы маалыматтык

технологиянын негиз салуучу элементтери боло турган санарип факторлору дагы маанилүү артыкчылык болуп саналат. Биринчи кезекте, Кыргыз Республикасынын бардык аймагында интернетке жалпы кеңири тилкелүү жетүүнү камсыздоо керек.

Маалымат берүүнүн глобалдуу тармактары жана магистралдары менен өлкөнү бир топ кыйла натыйжалуу, ишенимдүү жана кымбат эмес кошууну камсыздоо маанилүү. Маалыматтарды топтоо, иштеп чыгуу, сактоо жана талдоо үчүн инфраструктураны түзүүгө көңүл буруу зарыл. Заманбап инновациялык инфраструктура мамлекеттин, жеке сектордун жана жарандардын ортосундагы өз ара аракеттенүүнүн жаңы платформасын түзүүгө мүмкүндүк берет. “Акылдуу шаар”, “акылдуу фермалар”, “акылдуу фабрикалар” же “акылдуу транспорт” сыяктуу “акылдуу” чечимдерди бардык жерге киргизүүгө мүмкүндүк пайда болот [1].

Жогоруда саналып өткөн факторлор Кыргыз Республикасында инновациялык технологиялардын экономикалык жана финансылык сабаттуулукту өнүктүрүүгө негиз болуп кызмат кылат. Бул биздин өлкөнү региондогу жаңы технологиялык чечимдердин жана инновациялардын катализатору жана жол көрсөткүчү кылууга мүмкүндүк берет. Инновациялык технология экономикада техникалык прогресстин табигый натыйжасы болуп, технологиялык инфраструктуранын өнүгүшү жана өтө чоң маалыматтар базасын колдонуу коомчулукта масштабдуу инновациялык трансформацияга алып келди десек болот. Инновациялык технологиянын экономикадагы биринчи этабы миллиондогон керектөөчүлөр үчүн интернетке кирүү мүмкүнчүлүгүнүн кенейиши менен мүнөздөлсө, азыркы этабы өндүрүшкө жана аны башкарууга кенен спектрдеги санариптик сервистердин, продуктылардын жана системалардын киргизилиши менен өзгөчөлөнөт. Бул процесстер экономиканын көп секторлорунда технологиялык өндүрүштүк чынжырчалардын, суроо-талаптын жана өндүрүштү башкаруунун сөзсүз өзгөрүүсүнө алып келет.

Жыйынтыктап айтканда, инновациялык технологиянын экономикалык жана финансылык сабаттуулукка тийгизген таасирине азыркы мезгилдеги жаңы экономиканын парадигмасынын калыптанышынын түрдүү багыттарын эске алуу менен гана кенен жана жайылтылган аныктама берүүгө болот. Муну менен бирге кандайдыр бир түшүнүктүн аныктамасы мезгилдин жана ошол учурга таандык тренддердин, өзгөчө, технологиялар чөйрөсүндөгү өнүгүүлөрдүн чагылдырылышы болуп эсептелерин белгилөөгө болот.

Адабияттар:

1. 2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын (КР) өнүктүрүүнүн улуттук стратегиясы [Текст]. - Бишкек, 2018.
2. Что такое цифровая экономика? Тренды, компетенции, измерение. Доклад НИУ ВШЭ / XX Апрельская международная научная конференция по проблемам развития экономики и общества. 9-12 апрель, 2019 [Текст]. - М., 2019.
3. Калдыбаев, С. К. Санариптик сабаттуулуктун ролу жана мааниси [Текст]/ С. К. Калдыбаев, А. А. Орозбаева // *Alatoo Academic Studies*. - Бишкек, 2020. - № 2 (2). - С. 44-51. UNESCO ICT Competency Framework for Teachers. VERSION
4. Бухт, Р., Хикс, Р. Определение, концепция и измерение цифровой экономики [Текст] / Р. Бухт, Р. Хикс // *Вестник международных организаций*. - Т. 13. - № 2. - С. 143-172. - DOI: 10.17323/1996-7845-2018-02-07.